

A Sellyei kistérség kitörési pontjai a munkaerő-piaci sajátosságok alapján

Az elemzés során a térség munkaerőpiacát befolyásoló tényezőkön keresztül, statisztikai módszerek segítségével keresem a Sellyei kistérség kitörési pontjait, felzárkózási lehetőségeit. Kiinduló hipotézisem, hogy a kistérség gazdasági lemaradásának csökkentése elsősorban a munkaerőpiacot befolyásoló faktorokon keresztül valósulhat meg. Témaválasztásomat a személyes érintettség – a lokálpatriotizmus – mellett a kistérség rendkívül rossz gazdasági helyzetének javításához való hozzájárulás lehetősége motiválta.

A Sellyei kistérség bemutatása

A Sellyei kistérség az Ormánság – mint természeti és néprajzi egység – jelentős részét magában foglaló LAU 1-es szintű térség. Az Ormánság Baranya megye déli részén fekvő, természetes vizek – a Dráva, a Feketevíz, a Pécsi-víz, az Okor, az Almás – által határolt terület, a „periféria perifériája” (Tóth 1996, Filó 2004). A történelmi Ormánság települései tehát jelenleg a Sellyei kistérségen kívül a Szigetvári, a Szentlőrinci és a Siklói kistérség részei.

A Sellyei kistérség mezőgazdasági jellegű terület. Történelme és a más szektorokhoz szükséges még gyengébb adottságai miatt alakult ki a domináns agrárjelleg annak ellenére, hogy a termőföldek minősége messze elmaradt az ideálistól.

A térséget elaprózódott településszerkezet s ennek megfelelően igen alacsony népsűrűség, rendkívül rossz állapotú úthálózat és egyre rosszabb feltételeket kínáló tömegközlekedési lehetőségek jellemzik. A nemzetiségi diverzitás magas, elsősorban a roma és horvát lakosok száma kiemelkedő – 2001-ben a roma népesség aránya a megyei 2,5%-kal szemben 6,6%, míg a kistérség állandó lakosságának több mint 11%-a vallja magát horvátnak.¹

A kistérség településeinek jelentős többségére az abszolút népességfogyás jellemző, hiszen a vándorlási egyenleg szinte mindenhol negatív, de a természetes szaporodás egyenlegei is – néhány, jellemzően horvát vagy roma többségű település kivételével – csökkenő tendenciát mutatnak.

A területfejlesztés szempontjából egyre fontosabb szerepet tölt be a térség életében a Sellyei Kistérségi Többcélú Társulás, amely növekvő feladatkörét elsősorban helybéli fiatalok foglalkoztatásával igyekszik ellátni. 2008 elején alakult meg a térségi Foglalkoztatási Paktum Irodája. Selye a központja a Dél-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ helyi kirendeltségének.

A kistérségben működő gazdasági szervezetek száma, a vállalkozói aktivitás jól példázza, hogy az elmaradottság nem csupán a korábban bemutatott adottságokkal magya-

¹ Forrás: Népszámlálás, 2001.

rázható. Kétségtelen, hogy a vállalkozói környezet nem ideális, azonban a kistérségben működő 304 gazdasági szervezetenél (melyeknek 2/3-a egyéni vállalkozás) több lenne indokolt, hiszen az 1000 főre jutó vállalkozások száma (28 vállalkozás/1000 fő) lényegesen kevesebb, mint a környező hátrányos helyzetű kistérségek eredménye (Sásdi kistérség: 43 vállalkozás/1000 fő, Szentlőrinci kistérség: 42 vállalkozás/1000 fő).

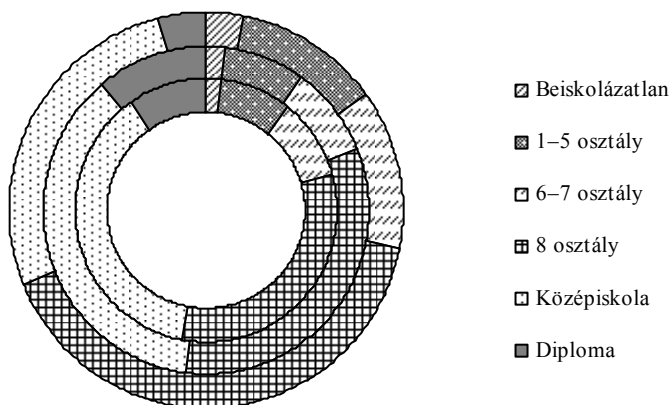
A Sellyei kistérség 2005-ben készített területfejlesztési koncepciója szerint a turizmus (elsősorban az ökoturizmus) lehet az egyik kitörési pont. Természeti értékei valóban alkalmassá tennék a kistérséget egy kisebb turisztikai központ létrehozására, azonban Dél-Dunántúl kistérségei közül a Sellyei a turisták által legkevésbé látogatottak közt van. Ennek oka elsősorban a szálláshelyek hiánya, a komplex turisztikai csomagokhoz való kapcsolódás elmaradása (csak a Dráva-projekt jelent kivételt), késése, a gyenge marketing és a kistérség rossz sajtója.

Az iskolázatlanság, rugalmatlanság szempontjából a kistérség paradox képet mutat. Az 1. ábrán látható, hogy a dél-dunántúli régió, illetve Baranya megye (belső és középső ív) képzettségi struktúrája szinte teljesen megegyezik. A Sellyei kistérségben viszont lényegesen nagyobb a mindössze 1–5, illetve a 6–7 osztályt végzettek aránya. A maximum az általános iskolát befejezők aránya a megyei 50%-kal szemben 66%! A munkanélküliek, illetve a reményvesztett munkanélküliek jelentős hányadát e képzetlen réteg alkotja. Ebből következik, hogy a regionális, illetve megyei szintnél a Sellyei kistérség munkaerőpiacán lényegesen rugalmatlanabb a munkakínálat. Az érettségivel vagy diplomával rendelkező népesség aránya is alacsonyabb a megye, illetve a régió arányánál, azonban a nagyobb problémát a képzetlen és passzív tömeg jelenti.

Másfelől a kistérségben az általános iskolások 1000 főre jutó száma lassan növekszik, a középiskolai tanulók száma viszonylag magas, azonban az egyetemisták, illetve a diplomával rendelkezők aránya már elkeserítő. Ennek fő oka a frissdiplomás fiatalok tömeges elvándorlása. Ők nem találnak – nem is keresnek – munkahelyet a kistérségben, ezért itt az átlagos iskolázottsági szint várhatóan továbbra is alacsony marad.

1. ábra

Legmagasabb iskolai végzettség Dél-Dunántúl, Baranya megye és a Sellyei kistérség területén 2006-ban (belülről kifelé haladva)

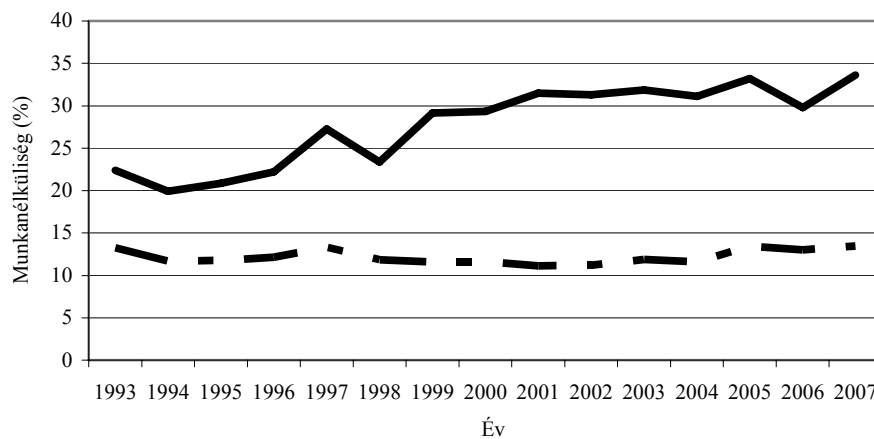
Megjegyzés: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés.

A munkaerőpiac strukturális elemzése

A Sellyei kistérség elmaradott általános gazdasági helyzete gyakorlatilag determinálja a térségre jellemző magas munkanélküliségi és inaktivitási arányokat.² A kistérség felzárkózása során az első és legfontosabb feladat az inaktivitási arány csökkentése. Ennek első lépéseként a nem regisztrált munkanélküliek pontos számát kellene meghatározni, hiszen e nélkül a munkaerő-piaci stratégia kidolgozása lényegesen nehezebb feladat, a kínálati oldalról pedig a nyilvántartott álláskereső több segítő programban vehetnek részt, illetve segélyben is részesülhetnek.

2. ábra

Munkanélküliségi arány a Sellyei kistérségben és Baranya megye többi részében

Megjegyzés: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés.

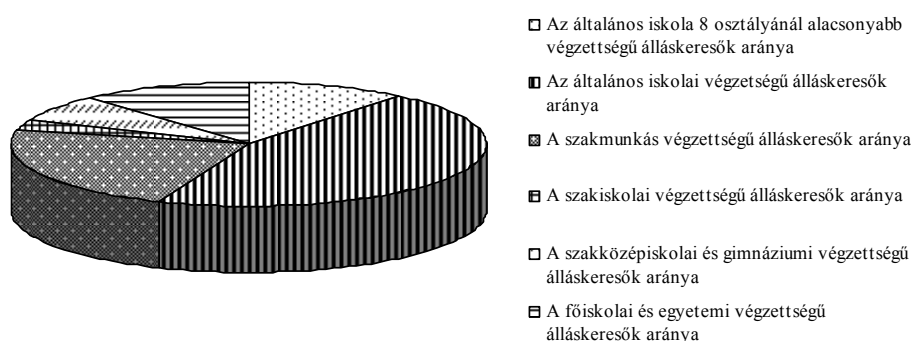
A 2. ábrán Baranya megye (Sellyei kistérség nélküli), illetve a Sellyei kistérség munkanélküliségi aránya látható. Jól érzékelhető, hogy a Sellyei kistérség és Baranya megye munkanélkülisége közötti különbség az 1990-es évek közepétől tovább nőtt. Sajnos a kistérség helyzetén nem javít számottevően az állami támogatások növekvő volumene sem. A térségre 1993 és 1995 közt jellemző 20–22%-os munkanélküliség 1999-re már elérte a 30%-ot. Ennek az oka elsősorban több helyi vállalkozás csődje, illetve az ingázó dolgozók pécsi munkahelyükről való tömeges eltanácsolása.

Még elkésőbb a helyzet, ha a kistérség belső szerkezetét vizsgáljuk. A Sellyei kistérségre ugyanis – az egész Magyarországhoz hasonlóan – koncentrált struktúra jellemző. Ennek következtében, míg Sellyén és Vajszlón 55% körül alakul a foglalkoztatási arány, addig a Sellyétől távolabb eső, elzárt falvakban nem ritka a 10–20%-os foglalkoztatási arány sem.

² A munkanélküliek (álláskereső) száma osztva a munkavállalási korú népességgel.

3. ábra

A regisztrált munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása a Sellyei kistérségben (2006)

Megjegyzés: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés.

A munkanélküliek részletesebb vizsgálata során több érdekes jelenséget fedezhetünk fel (3. ábra). A pályakezdő munkanélküliek aránya (2006-ban 7,2%) a Sellyei kistérség esetében lényegesen elmarad a baranyai átlagtól. Ennek az első látásra furcsának tűnő ténynek több oka van. Egyrészt az Ormánság egyik legnagyobb problémája áll a háttérben, mégpedig az, hogy a fiatal, egyetemet végzett lakosok diplomájuk megszerzése után elhagyják a térséget, és jellemzően Pécssett, illetve Budapesten keresnek – és találnak – munkát. Erre utal az is, hogy a térségben a diplomás munkanélküliek száma 2006-ban mindössze 15 fő volt. Jól jellemzi a helyzetet az is, hogy 2006-ban az álláskeresők közül mindössze 6,1% keresett szellemi munkát.

A pályakezdő munkanélküliek alacsonyabb számának másik oka, hogy a reményvesztett munkanélküliekkel szemben ők még hisznek abban, hogy találnak munkát, ezért fogékonyabbak a – sikeres – tanfolyamok iránt is. Ennek, illetve az „agvetszívásnak” a következménye, hogy talán a pályakezdők aránya az egyetlen adat, melyben a Sellyei kistérség felveszi a versenyt Baranya megye többi kistérségével.

1. táblázat

A tartósan munka nélkül levők száma és aránya kistérségenként, 2006-ban

Kistérség	Férfi	Nő	Összesen	Arány az összes álláskeresőn belül, %
	fő			
Komlói	568	653	1221	47,7
Mohácsi	897	872	1769	52,7
Pécsi	1069	1303	2372	46,3
Pécsváradi	107	118	225	37,9
Sásdi	360	459	819	58,7
Sellyei	670	488	1158	57,2
Siklói	818	829	1647	54,7
Szentlőrinci	312	318	621	52,3
Szigetvári	871	654	1525	54,0
Összesen	5672	5684	11356	51,4

Forrás: KSH T-STAR.

A tartósan munka nélkül levőket tekintve a Sellyei kistérség helyzete még annyira sem biztató, mint a pályakezdőké. A 1. táblázat adatai jól mutatják, hogy a térség komoly problémákkal küzd, depressziós terület. A tartós munka nélküli állapot munkaerő-piaci szempontból nagyon veszélyes, hiszen az érintettek jelentős része már sem a megfelelő ambícióval, sem képzettséggel nem rendelkezik. A térség helyzete valószínűleg még rosszabb, mint azt a táblázat számai sugallják, tekintve, hogy az inaktívok – számuk jelentős az Ormánságban – nem szerepelnek e táblázatban, hiszen ők a definíció szerint nem tartoznak a munkanélküliek közé.

Az aktivitási arányt meghatározó tényezők modellezése

A modell felépítése

Kutatásom elsődleges célja, hogy a Sellyei kistérség gazdasági, munkaerő-piaci helyzetének alapján statisztikai módszerek segítségével megvizsgáljam, milyen stratégia, mely területek fejlesztése szükséges a kistérség gazdasági leszakadásának megállításához. Véleményem szerint az aktivitási arányt meghatározó, a modellbe bekerült tényezők megfelelő kiindulási pontot mutatnak a térség fejlesztési irányának és a munkaerőpiac hatékonyabb működését célzó intézkedéseknek a meghatározásakor.

A gazdaságok helyzetét leggyakrabban két tényezővel jellemzik: az egyik a GDP, a másik a foglalkoztatási arány (Ékes 2007). A munkaerőpiac leírására én az aktivitási arányt választottam. Ennek oka egyrészt az, hogy véleményem szerint a Sellyei kistérség munkaerő-piaci problémája túlmutat a munkanélküliségi és a foglalkoztatási arányokon, hiszen a kistérség fő problémája az inaktívok magas (a gazdaságilag aktívok alacsony) hányada. Másrészt – némileg paradox módon – ahhoz, hogy a munkanélküliség hosszú távon csökkenjen, rövid távon növelni kell azt (az inaktívok aktivizálásával), így hosszú távon az inaktivitási arány csökkenni fog. *Az aktivitási arány tehát a problémát leginkább leíró változó.*

Ebben a fejezetben többváltozós lineáris regresszió segítségével vizsgálom, hogy melyek azok a tényezők, melyek leginkább befolyásolják az aktivitási arány nagyságát.

Munkámban a regressziós modell nagyságának szűk keresztmetszete a megfigyelések száma. Mivel az adatgyűjtés a 2005-ös adatok segítségével Dél-Dunántúl 24 kistérségére terjedt ki, a magyarázóváltozók száma maximum 12, így még értelmezhető és szignifikáns modellt alkothattam.

A modell lehetséges változóinak alapjául a T-STAR 2005-ös, településsoros adatai, a KSH 2005-ös évkönyve, egyéb KSH-kiadványok, valamint saját mérések, számítások szolgáltak.

A modellbe bekerülő változókat első lépésben logikai úton szűkítettem – azonos vizsgált terület, illetve a szakirodalom eredményei (Mundruczó 1981, Bálint 2004, Faluvégi–Fazekas–Németh–Nemes Nagy 2005) alapján. A fennmaradó potenciális magyarázóvál-

tozók közül a „stepwise”³ és a „backward”⁴ módszerek segítségével alkottam modelleket. A végső – legerősebb – modellt a „stepwise” módszer eredményeként kaptam.

A létrehozott modellek közti választás alapja a korrigált R^2 , tehát a modellek magyarázóereje volt (természetesen maximális magyarázóerőre törekedtem). A végleges modell felépítése, magyarázóváltozóinak köre nem egyezik meg teljesen a szakirodalom által készített hasonló modellek változóival. Az eltérés származhat a módszerek vagy a kitűzött célok különbségéből – mások (például Faluvégi–Fazekas–Németh–Nemes Nagy 2005) faktoranalízis segítségével vizsgálták a magyarországi kistérségeket, vagy (például Bálint 2004) kistérségek egyenlőtlenségét magyarázták.

A modell regressziós egyenlete a következő:

$$Y = 0,0468 + 0,1088 * X_1 - 0,0041 * X_2 - 0,0001 * X_3 + 1,0173 * X_4 + 0,0067 * X_5 - 0,0005 * X_6 + 0,0004 * X_7 + 0,0011 * X_8 - 0,00687 * X_9 + \varepsilon$$

ahol

X_1 – vasúti megálló/buszmegálló léte,

X_2 – az 1000 lakosra jutó vállalatok száma,

X_3 – átlagos népesség/település,

X_4 – szja/foglalkoztatottak száma,

X_5 – belföldi vándorlási különbözet,

X_6 – 1 főre jutó önkormányzati szociális támogatások,

X_7 – elérhetőség (a kistérségi központok Budapesttől, Pécestől, a megyeszékhelytől és a határátkelőktől közúton mért távolságainak átlaga),

X_8 – az 1000 főre jutó diplomások aránya,

X_9 – az új lakások aránya (a 2000–2005 közt épült lakások aránya a 2000. évihez képest).

A modell magyarázóereje és tesztelése

A modell R^2 -e 0,809, vagyis a magyarázóváltozók a függőváltozó – az aktivitási arány – szóródásának 80,9%-át magyarázzák, ami erősnek tekinthető. Az átfogó és részletes tesztelés eredményeként megállapítható, hogy a modell létezik, szignifikáns, és a változókkal szemben támasztott feltételek többségének (homoszkedaszticitás⁵, a hibatéyező normális eloszlása) megfelel.

Sajnos a modellben három magyarázóváltozó közt a modell alkalmazhatóságát gyengítő nagyságú korreláció lépett fel, így a multikollinearitás⁶ tesztjének – melyet F-próbával végeztem – eredményeként H_0 -t el kell vetnem, a modellre jellemző a sztochasztikus multikollinearitás. Ennek ellenére a modell továbbra is alkalmas előrejelzések

3 Első lépésben egy kétváltozós regressziós függvényt határoztam meg, majd lépésről lépésre újabb változókat vontam be, illetve hagytam el a modellből. Bármelyik, korábban bevont paramétert, amely az F-próba alapján nem különbözik szignifikánsan nullától, kihagyjuk a modellből (Mundruczó 1981).

4 Első lépésben egy olyan regressziós függvényt határoztunk meg, amely valamennyi magyarázóváltozót tartalmazza, majd az így meghatározott regressziós függvényből szelektáljuk azokat a változókat, melyek nem járulnak hozzá szignifikánsan a reziduális négyzetösszeg csökkentéséhez. Szelektálásra szintén az F-próbát alkalmazzuk (Mundruczó 1981).

5 A hibatéyező varianciái állandóak, kovarianciája pedig nulla.

6 A magyarázóváltozók közti kapcsolatok szorossága.

készítésére, illetve a függő változó magyarázására, csupán az egyes paraméterek értékét kell óvatosan kezelni (Mundruczó 1998). Ennek megfelelően a modellbe bekerült változókat, illetve az általuk reprezentált területeket azok befolyásolóerejétől függetlenül vizsgálom.

A magas multikollinearitás jelenléte közgazdasági értelemben egyáltalán nem meglepő. Ennek oka elsősorban az, hogy bár a potenciális tényezők kiválasztásánál igyekeztem minél szélesebb – ám még ésszerű – körből válogatni, azonban a gazdasági folyamatok egymásra hatása miatt e tényezők nem lehetnek függetlenek egymástól. Zavaró mértékű korreláció tehát három tényező közt vice versa alakult ki: az átlagos népesség/település, a diplomások aránya, illetve az szja/foglalkoztatottak száma mutatói közt. Magyarázatul szolgálhat, hogy a régióban az aprófalvas településeken lényegesen kevesebb diplomás él, hiszen a kereslet is kisebb tudásuk iránt, az ingázás nem jellemző a gyenge infrastruktúra miatt, ennek következtében diplomájuk megszerzése után e fiatalok többsége elköltözik. Ebből következik, hogy a kisebb településeken a bérszínvonal is alacsonyabb lesz, hiszen a munkaerő kevésbé kvalifikált, és jellemzően fizikai munkát végez.

A magyarázóváltozók hatása az aktivitási arányra

A magyarázóváltozók által meghatározott területek tehát – e modellben – szignifikánsan befolyásolják az aktivitási arány nagyságát, így a munkaerőpiac és a gazdaság működését.

Az 1000 főre jutó diplomások aránya a munkaerő-kínálat képzettségi szintje mellett annak rugalmatlanságáról is képet ad. A Sellyei kistérségben a diplomások aránya nagyon alacsony, részben az elvándorlás miatt.

Az elérhetőség és a vasúti megálló/buszmegálló létét reprezentáló változók a térség megközelíthetőségét jellemzik. Ezek a jellemzők a munkaerőpiacot két oldalról is befolyásolják: egyrészt a vállalatok telephelyválasztása során jelennek meg döntési faktorként, másrészt az ingázás lehetőségét jelentik a térség lakosai számára.

Az átlagos népesség/település mutatója a településszerkezetet jellemzi. A Sellyei kistérség településszerkezete elaprózódott, aminek következtében (saját gépjármű hiányában) a tömegközlekedés szerepe még inkább felértékelődik.

Az egy főre jutó szociális ellátás elsősorban az inaktív réteg nagyságáról ad képet. E támogatások megélhetési forrássá alakulása a Sellyei kistérségben nagyban hozzájárult a társadalom passzív magatartásához.

Az 1000 főre jutó vállalkozások száma – amellet, hogy a vállalkozói aktivitás mutatója – következtetni enged az általános gazdasági helyzetre is. Ennek megfelelően az aktivitási arányra kifejtett hatása is jelentős.

Az új lakóházak aránya a Sellyei kistérség esetében azért lehet kiemelkedően fontos, mert a kistérség legnagyobb foglalkoztatója egy építőipari vállalat. A mutató tehát nemcsak demográfiai, de gazdasági szempontból is szignifikáns.

Az szja/foglalkoztatottak mutató a bérszínvonalat becsüli. Ennek a Sellyei kistérségre jellemző alacsony színvonal a munkaerő-piaci aktivitásról való döntés egyik kiemelt faktora.

A modell alapján tehát meghatározhatók azok a prioritási tengelyek, amelyek mentén az aktivitási arány növelhető. A kistérségi szinten befolyásolható területek közül kiemel-

kedik az infrastruktúra fejlesztésének, a vándorlási egyenlegnek és a diplomások arányának (a Sellyei kistérség esetében összevonva: az elvándorlás megállításának) kérdése.

A modellből kimaradt változó

A munkaerő-piaci aktivitás fogalma és a roma népesség aránya a szakirodalomban gyakran együtt megjelenő téma, ennek megfelelően az utóbbi faktor a potenciális magyarázó-változók közt még szerepelt, azonban az általam számított modellbe már nem került be. Ebben a modellben az aktivitási arányt nem befolyásolja szignifikánsan a roma népesség népszámlálási adata.

Ifjúságpolitika – kérdőíves felmérés alapján

A kutatási módszerek közül a kérdőíves felmérést választottam, elsősorban széleskörűsége miatt, illetve azért, mert tudomásom szerint eddig egyetlen hasonló kérdőívesítés sem zajlott a kistérségben, annak ellenére sem, hogy a fiatalok elvándorlása közismert, komoly problémája a kistérségnek. A felmérés előtti hipotéziseim az alábbiak voltak:

H1: A fiatalok döntő többsége nem a Sellyei kistérségben képzelel el jövőjét.

H2: A diplomások elvándorlásának csak részben okai a szigorú értelemben vett munkaerő-piaci faktorok.

H3: A kistérség a probléma felismerése után képes lehetne megtartani diplomás fiataljainak egy részét.

A kérdőíveket a Sellyei kistérség általános iskoláinak egykori (ma középiskolás vagy egyetemista) diákjai kapták meg 2007. május 27. és május 30. között. Összesen 119 középiskolás töltött ki és küldött vissza értékelhető kérdőívet, ami a kiküldött ívek 41,7%-a, míg a teljes középiskolás korú népesség 15,1%-a. Az egyetemisták/főiskolások esetében a 185 kiküldött kérdőív 38,9%-a, 72 db érkezett vissza.

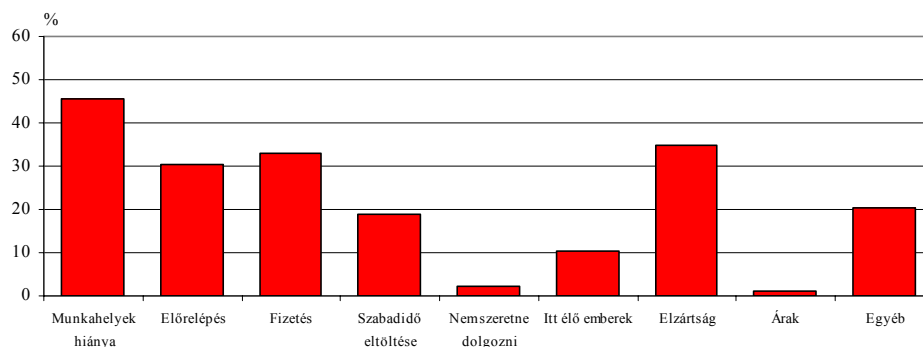
Az elemzés legfontosabb következtetései:

- a térséget tanulmányaik befejeztével elhagyó fiatalok aránya a középiskolások körében 77,8%, a, míg az egyetemisták/főiskolások közt 85,7%, tehát a H1 igazolódott.
- a középiskolások és az egyetemisták véleménye alapján a kistérség legnagyobb problémáit a 4. és 5. ábra mutatja. A középiskolások 45,4%-a⁷, az egyetemisták/főiskolások 56,9%-a a munkahelyek hiányát jelölte meg elsődleges hátránnyként. A középiskolás válaszadók (szinte a munkahelyek hiányával azonos arányban) az előrelépés lehetőségének hiányát gondolják problémának, ez a hátrány a felsőoktatási intézmények hallgatói körében is szignifikáns – a válaszadók 41,7%-a jelölte meg. Mindkét csoportnál a válaszadók 35%-a gondolja úgy, hogy a terület elzártsága is jelentős probléma, míg az alacsony fizetések a két csoport válaszadóinak megegyező aránya – 33% – szerint gond a kistérség munkaerőpiacán. Tehát a második hipotézist el kell vetnem, a fiatalok térségben tartásának kulcsa elsősorban a munkaerőpiaccal szorosan összefüggő tényezők.

⁷ A kérdésre több választ is lehetett adni, így a százalékok összege meghaladja a 100-at, azonban az összehasonlíthatóság kedvéért továbbra is ezt a formátumot alkalmazzuk.

4. ábra

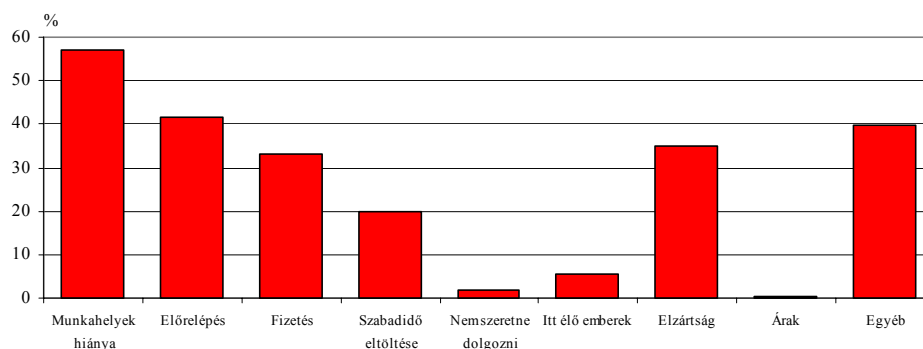
A Sellyei kistérség legnagyobb problémái – középiskolások véleménye

Megjegyzés: saját szerkesztés.

5. ábra

A Sellyei kistérség legnagyobb problémái – egyetemisták véleménye

Megjegyzés: saját szerkesztés.

Míg a teljes középiskolás sokaság 51%-a, addig a 16 éves és annál fiatalabb válaszadók közel 60%-a tervezi, hogy egyetemre megy. E korosztály döntését jobban befolyásolja középiskolájának színvonala, mint a 17–19 éves korosztályét⁸. Az idősebb korcsoportra vetített korreláció gyenge közepes kapcsolatot mutat (a korrelációs hányados értéke 0,32), míg a 14–16 évesek között ez az érték 0,4 – tehát a kapcsolat erős közepes. Az egyetemen való továbbtanulási terv trendje így némileg ellentmond a várakozásomnak – a középiskolások a középiskola befejeztével egyre optimistábbak lesznek felsőoktatási jövőjükkel kapcsolatban, egyre kevésbé befolyásolja döntésüket középiskolájuk oktatásának minősége.

⁸ A középiskolákat az Oktatási és Kulturális Minisztérium éves középiskolai felvételi eredményességen alapuló listája alapján rangsoroltam – a pécsi intézmények helyezéseik átlaga alapján kerültek az első helyre – e faktorok, valamint az egyetemi tervet reprezentáló súlyok korrelációja alapján jutottam e következtetésre.

- Figyelembe véve, hogy a kistérség középiskolásainak 25%-a Sellyén – a kistérség egyetlen középfokú intézményében – tanul, hogy a középiskola színvonala és a továbbtanulási terv közt alacsony a korreláció, valamint, hogy a fiatal diplomások körében szignifikánsan nagyobb az elvándorlási hajlandóság, mint a diplomával nem rendelkezők körében, megállapítható: a térség fiatal lakossága a vártnál és az eddigieknél is nagyobb arányban tervezi elhagyni a Sellyei kistérséget.⁹ Úgy látszik, ezt a folyamatot a kistérség érdemben befolyásolni nem tudja, így a H3-at is el kell vetnem, a kistérség egyelőre nem képes fiataljainak megtartására.

Az úthálózat fejlesztésének várható hatása

A Sellyei kistérséget érintő projektek

A megközelíthetőség a regressziós modellben két tényező által is reprezentált terület. Ennek megfelelően ebben a részben a Sellyei kistérség legfontosabb úthálózati fejlesztései mellett az autópályák gazdaságélénkítő hatását vizsgáló szakirodalom eredményeit, megállapításait összegzem, illetve interpretálok a térségre. Úgy gondolom, a Baranya megyét is érintő úthálózati fejlesztések tekintetében különösen fontos megvizsgálni, vajon várhat-e a Sellyei kistérség gazdasági fellendülést a következő 5–7 évben.

Az úthálózat fejlesztésének gazdasági, demográfiai hatását vizsgáló kutatók egyetértenek abban, hogy elsősorban az autópályáknak, de az egész közúthálózat fejlesztésének is szerepe van a munkaerőpiac, a gazdaság élénkülése és a regionális tagoltság kialakításának szempontjából. Azonban e szerep mértékének megítélésében, illetve annak eldöntésében, hogy a gazdasági fejlettség mennyiben köszönhető más tényezőknek és mennyiben az útfejlesztésnek, már megoszlanak a vélemények.

A Sellyei kistérséget középtávon három kulcsfontosságú úthálózat-fejlesztési projekt érintheti: a révfalui határátkelő és az azt bekötő 67-es út, az M6-os autópálya, valamint az 5801, az 5804 és az 5805-ös számú közutak fejlesztése. Az alábbiakban az egyes projektek várható hatásait vizsgálom meg.

A révfalui határátkelő

A horvátországi határátkelő elsősorban a kistérség külföldi kapcsolatainak erősödését eredményezheti. Átadása – a jelen állapot szerint 2012 – az 1990-es évek óta húzódik. Ennek oka elsősorban a magyar oldalról ígért források elmaradása, illetve a Duna–Dráva Nemzeti Park miatti alapos környezettanulmányi felmérések. A Horvátország részéről mutakozó komoly elhatározásnak köszönhetően az átkelő megépülése várhatóan nem fog tovább csúszni.

A Sellyei kistérségre gyakorolt hatás azonban nem ennyire egyértelmű. A határátkelő működtetése és az alapvető kiszolgáló-infrastruktúra biztosítása nem jelent akkora munkaerő-keresleti, gazdasági többletet, amekkorát a kistérségi vezetők többsége remél, hiszen a határ menti horvát zsupánóságok gazdasági helyzete sok tekintetben hasonló az Ormánságéhoz: az alacsony gazdasági aktivitás és az alacsony iskolázottság komoly

⁹ A következtetésnél feltételeztem, hogy a felsőoktatási potenciál minden továbbtanulást tervező diák számára lehetőséget biztosít a diploma megszerzésére, továbbá azt, hogy a diákok jelenlegi továbbtanulási szándéka időben állandó.

problémát jelent a horvát oldalon is. Ennek ellenére a kistérség elérhetősége jelentősen fog javulni, ami a fő kitörési pontnak tekintett turizmus szempontjából is fontos tényező.

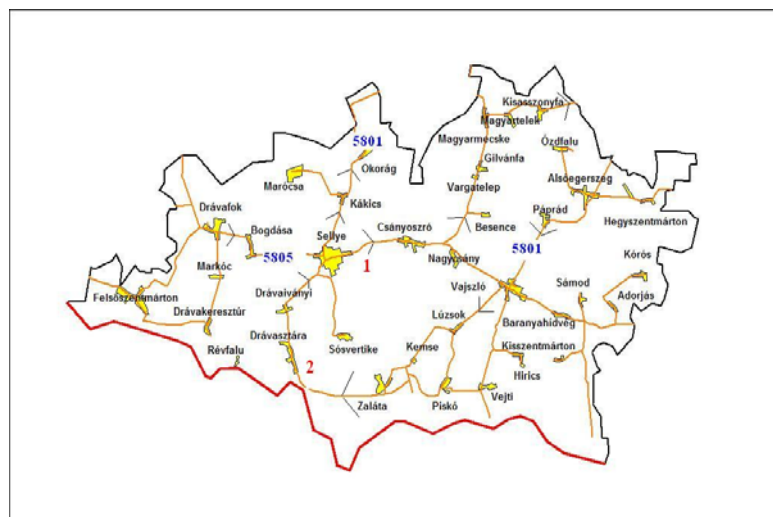
A közúthálózat fejlesztése

A kistérség elaprózódott településszerkezete és centralizált településstruktúrája miatt kiemelt szerep jut közúthálózatának, hiszen a települések összekötése a gyér vasúti hálózat miatt elsősorban a közutakon lehetséges. A Sellyei kistérség helyzete e téren sem irigylésre méltó, az úthálózat minősége és hossza meg sem közelíti az előrelépéshez kívánatos szintet. A legfontosabb feladat e téren a három kiemelkedő forgalmú útvonal felújítása, így a kistérség elérhetőségének és a kistérségen belül ingázó munkaerő helyzetének javítása lenne (Keresztes–Tótsimon 2007).

Az 5804-es számú kelet–nyugat irányú, Bacsot Harkánnyal összekapcsoló út a teljes kistérségen áthalad. Forgalma elsősorban a két kistérségi központ, Sellye és Vajszló között kiemelkedő. Teljes felújítása elsősorban Sellye és Pécs, illetve Sellye és a Siklósi kistérség közti kapcsolatok erősödésével járhatna együtt. Az 5801-es számú út kulcsfontosságú a kistérség szempontjából, hiszen ez köti össze a térséget a 6-os számú főúttal. Minősége lényegesen jobb, mint az 5804-es számú úté, azonban forgalma, jelentősége miatt további felújításokat igényelne, amelyek a kistérség elérési idejét jelentősen csökkenthetnék. Hasonlóan fontos – elsősorban a Szentlőrinci kistérséggel való kapcsolatokat figyelembe véve – az 5805-ös számú észak–dél irányú út, amelynek kisebb forgalmát a kistérséget Szentlőrincsel összekötő (gyakorlatilag egyetlen elfogadható állapotban lévő) vasútvonal magyarázza.

6. ábra

A Sellyei kistérség úthálózata 2006-ban

Megjegyzés: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés.

Az M6-os autópálya és nyúlványai

Bár az M6-os autópálya csak Pécsig fog megépülni 2010-re (illetve gyorsforgalmi út lesz Szentlőrincig), hatása mégis érzékelhetővé válhat a Sellyei kistérségben is. Faluvégi Albert és Németh Nándor eredményei szerint (Faluvégi–Fazekas–Németh–Nemes Nagy 2005) a 2012-ig megvalósuló közúthálózati fejlesztéseknek köszönhetően a Sellyei kistérség el fog mozdulni kiemelkedően rossz megközelíthetőségi pozíciójából. Ugyanakkor a kutatási eredmények azt valószínűsítik (az előbbieken kívül Bíró–Molnár 2004 is), hogy *az elérhetőség javulása nem jár majd együtt jelentős gazdasági növekedéssel* – hiszen a megfelelő infrastruktúra, így az autópálya megléte a gazdasági fejlődésnek csupán szükséges, de nem elégséges feltétele. A Sellyei kistérségben pedig nagyon kevés olyan dinamizáló tényezőt találunk, melyekre építve a kistérség fejlődése elindulhatna.

Összefoglalva: a kistérség infrastrukturális helyzete – ha valóban határidőre megvalósulnak az említett beruházások – középtávon jelentősen javulni fog, így a kistérség számára az elsődleges feladat a dinamizáló tényezők (a turizmus, a népességmegtartó erő stb.) erősítése és a kistérség közútjainak fejlesztése.

Megoldási javaslatok

A Sellyei kistérség munkaerő-piaci problémáinak megoldásához nem elegendő csak a szigorú értelemben vett foglalkoztatási politika megváltoztatása, komplex területfejlesztési/vidékfejlesztési politikára van szükség ahhoz, hogy járulékos eredményként a foglalkoztatási mutatók is javuljanak.

Általános javaslatok

A Sellyei kistérség minden szempontból elmaradott. Éppen ezért a felzárkózáshoz egy komplex, ugyanakkor végrehajtható tervre van szükség, amelynek anyagi háttérét az állam, az Nemzeti fejlesztési terv II. pályázatai, illetve magántőke biztosítaná, fő célja pedig a gazdaság dinamizálása volna, elsősorban munkahelyteremtés révén. A foglalkoztatás növelésére több lehetőség is felvázolható, azonban ahhoz, hogy ezek bármelyike reálissá váljon, a térségnek rengeteg területen kell előrelépnie.

A kistérség fejlesztésekor a legelső probléma a forráshiány. Egyértelmű, hogy a Sellyei kistérség önerőből képtelen megkezdeni a felzárkózást. A folyamat megindulásához szükséges pályázati források rendelkezésre állnak, azonban a dinamikusabb fejlődésnek szűk keresztmetszete a pályázatokhoz szükséges önerő. Az a vélekedés, hogy a támogatások elmaradása politikai okokra vezethető vissza, ma már semmiképp sem állja meg a helyét.

Úgy gondolom, mindenképpen az infrastruktúra – különösen a közúthálózat – fejlesztése a legelső feladat, mivel jelenleg ez a térség felzárkózásának szűk keresztmetszete (erre utal a regressziós modell eredménye, illetve a szakirodalom is). A gyakorlatban a kistérség foglalkoztatási arányának emelése alapvetően két módon képzelhető el: helyi munkahelyteremtés, beruházás révén vagy ingázással, tehát mindkét esetben óriási szerepet játszik az úthálózat, az alapvető vonalas infrastruktúra állapota.

Jelentős probléma, hogy – bár az Ormánság helyzete komoly nyilvánosságot kap – a kistérség nem rendelkezik olyan politikai súllyal, lobbyerővel, amellyel képes lenne befolyásolni a saját jövőjét is érintő döntéseket.

A következő – nem kevésbé fontos – lépés a munkaerő-piaci kínálat strukturális átalakítása. Azt gondolom, a magas inaktivitási, illetve munkanélküliségi arányának az egyik fő oka, hogy a kistérség nem rendelkezik megfelelően kvalifikált, munkát kereső és dolgozni képes lakossággal. Éppen ezért – elsősorban a társadalmilag szegregálódott réteget célozva – további olyan átfogó oktatási programok indítása szükséges, amelyek egyrészt használható képesítést, tudást nyújtanak, másrészt a térség lakossága nagy számban tudna részt venni rajtuk. Úgy gondolom, ahhoz, hogy ezek a programok valóban eredményt hozzanak, mindenképpen szükséges olyan információs központok, civil szervezetek bevonása, amelyek hatni tudnak a lakosságra.

A kistérség inaktivitási problémája nem a rendszerváltozás utáni évtizedben alakult ki. Éppen ezért van nehéz dolgunk, amikor a kiutat keressük, hiszen a társadalmi szokások megváltoztatásához nem elegendő néhány jó koncepciójú program, több évtizede létező társadalmi szokásokat kell megváltoztatni. Valószínűnek látszik, hogy azok a középkorúak, akik eddig csupán alkalmi munkát végeztek, nem lesznek képesek teljesen integrálódni a munka világába (napi 8 órás munkát végezni). Várhatóan tehát az inaktívok számára a részmunkaidős foglalkoztatás a kiút, az első lépés.

Az aktivizálás mellett kulcsfontosságú, hogy a térség fiatal értelmiségi rétege – vagy legalább egy része – ne költözzön el, hanem versenyképes jövedelem és perspektíva mellett a kistérségben telepedjen le, és munkájával segítse a felzárkózást.

Kitörési pontok

Az előzőekben felvázolt alapvető problémák megoldása után lehet csak esély arra, hogy a térségben a munkanélküliség csökkenjen. Erre számos megoldás kínálkozik, ezek közül csak a legfontosabbakat emelem ki.

A magyar gazdaságra egyelőre kevésbé jellemző az „atipikus foglalkoztatási formák” elterjedése. A Sellyei kistérségben is sajnos csak a 4, illetve 6 órás foglalkoztatás terjedt el (azonban az ilyen munkarendben dolgozók száma is csekély), a félállású alkalmazottakat pedig a munkaadók nem a főállású dolgozók mellé, hanem helyettük veszik fel. A távmunka bevezetése változást hozhatna a térség gazdasági életébe. Természetesen a foglalkoztatási forma elterjedéséhez is szükség van olyan feltételekre (internet, telefon, humán tőke), amelyek jelenleg a Sellyei kistérségben nem állnak, vagy csak korlátozottan állnak rendelkezésre. A hiányzó infrastruktúra a munkahelyteremtéshez kapcsolódó támogatások révén egyszerűbben biztosítható, az álláskereső megfelelő képzése pedig nagyrészt a munkaügyi központ kompetenciája, vagyis alacsony munkáltatói költséggel csökkenthető a kistérség elzártságából adódó hátrány, így távmunkahelyek létesítése a kistérségben reálissá válhat.

Az 1990-es évek első felében gyakori volt a lakosság körében az ingázás (a munkavállalók 30–35%-ára volt jellemző). Elsősorban a napi ingázás terjedt el, mivel a családtól való hosszabb távollétet a lakosság többsége nem fogadja el. Ez a tradicionális jelenség napjainkig fennáll, sőt erősödött is, éppen ezért a térség problémáinak megoldása elsősorban a napi ingázás lehet. Három, alapvetően eltérő megoldás látszik működőképesnek:

1. megoldás. Amennyiben egy munkaadó tömegesen szeretne ormánsági munkavállalókat alkalmazni, megtérülő befektetésnek látszik munkásjáratok indítása. Ahhoz, hogy ez a megoldás működhessen, elsősorban az úthálózat fejlesztésére (az utazási idő csökkentésére), illetve olyan munkáltatók megjelenésére lenne szükség, amelyek munkaerő-igénye legalább részben illeszkedik a térség munkaerő-kínálatához (főleg betanított, illetve segédmunkások).

2. megoldás. A munkavállalók önmaguk oldják meg utazási problémájukat. E megoldás talán kedvezőbb a munkáltató szempontjából, azonban a ritkuló vasúti és távolsági buszjáratok miatt a munkavállalóknak ezt egyre nehezebb megvalósítani. A megoldás egyszerűnek tűnhet: az utóbbi évek trendjét meg kell változtatni, és a Sellyei kistérség fokozatos elszeparálódását meg kell állítani. Ehhez mindenképpen állami segítségre van szükség, hiszen az érintett vállalatok (MÁV, Pannon Volán) állami tulajdonban vannak. (Érdekes, hogy a vasútvonalak tekintetében az Új Magyarország fejlesztési terv elképzeléseivel éppen ellentétes folyamatok zajlanak a kistérséget érintően.)

3. megoldás. Kistérségi szintű járatszervezés – „gerincjáratok” indítása. Néhány évvel ezelőtt merült fel először a lehetőség, hogy a kistérség földrajzi fekvéséből adódó hátrányt egy komolyabb beruházás segítségével csökkenteni lehetne. Az ötlet lényege, hogy a Szentlőrinc, illetve Pécs térségében dolgozó munkásokat gerincjárat vihetné munkahelyükre. Ez nem érintene minden települést, a kisebb falvakból ingázókat falubuszok vinnék a csomópontokhoz, ahol a gerincjárat felvonná őket. Az ötletet két tényező miatt nem lehetett megvalósítani. Egyrészt nem minden falu rendelkezett falubusszal (e probléma mára megoldódott), másrészt – elsősorban a kisebb falvak közti – az útvonalat érintő konfliktus akadályozta meg a gerincjáratok beindítását. Azt gondolom, hogy a gerincjáratok a távolságokat és az ingázók számát figyelembe véve optimális útvonalakon való működtetése jelentős előrelépés lenne mind a már ingázók, mind a munkát keresők számára.

„Második” piac. Egészen valószínűnek látszik, hogy a Sellyei kistérség munkaerőpiaci problémáit nem lehet a szigorúan vett piaci keretek közt megoldani. Éppen ezért olyan megoldási lehetőségeket is át kell gondolni, amelyek az állam, illetve a társadalom felől is többlétféleképpen igényelnek. Ennek tipikus példája a *második piac*. Az e fogalomba értendő lehetőségek közül kizárólag a közhasznú foglalkoztatás jellemző a térségben. Azonban emellett számos lehetőség kínálkozik, amelyek közül a leghasznosabb talán foglalkoztatási társaságok létrehozása (annak ellenére, hogy nem illeszkedik tökéletesen a gazdasági struktúrába), illetve a tranzitfoglalkoztatás vagy a termelő iskola modelljének elterjesztése lehetne. Bár e megoldások jelentős anyagi támogatást igényelnek, továbbá jellegükből fakadóan mind időben, mind méretben csak korlátozottan alkalmazhatók, komolyan segítenének a leszakadás megállításában.

Turizmus. A turizmus helyzete tipikusnak mondható a térség gazdasági életében, hiszen a térség minden szükséges értékkel rendelkezik ahhoz, hogy (öko)turisztikai központ legyen, ennek ellenére vendégéjszakáinak száma messze elmarad a környező térségek adataitól. A turizmus szerepe rendkívül fontos lehet annak ellenére is, hogy önmagában valószínűleg nem lenne képes megoldani a térség gazdasági problémáit.

A kistérség megközelítése a turisták számára talán nem jelent ekkora problémát, sőt az elzártság, a nyugalom akár pozitív faktorrá is formálható.

A térség egy része természetvédelmi terület, a Duna–Dráva Nemzeti Park része. Ennek megfelelően vadállománya és természeti szépsége hazánkban egyedülálló. Sellye területén néhány évvel ezelőtt fűtő hévízkút épült, amelynek vize – egyes felmérések alapján – bővebb, mint a harkányi fürdő forrásáé. Sajnos azonban elsősorban tökehiány miatt e hévíz komoly kihasználása is várat magára. Sellye nevezetessége a Draskovich-kastély és körülötte a 400 hektáros arborétum, amelyben fakülönlegességek is megtalálhatók. A híres Ormánság-kutató, Kiss Géza sírja, illetve a közelében található Helytörténeti Múzeum is komoly érdeklődésre tarthatna számot.

A dél-dunántúli régió operatív programja prioritásként külön foglalkozik a turizmus kérdésével. A Sellyei kistérségnek legyen elsődleges célja, hogy a szomszédos kistérségekkel társulva olyan komplex turisztikai termékcsaládot tudjon ajánlani, illetve olyan programokkal rendelkezzen, amelyek jól illeszthetők egy régiós kultúracsomagba. Ennek megvalósításához nyújthatna segítséget a régió más kistérségei által már elkezdett intenzív klaszteresedési folyamatba való bekapcsolódás, amelynek legfontosabb feladata a pozitív szinergikus hatások kihasználása (Fodor 2007). A kistérség szempontjából a turizmus erősödésének több pozitív hozadéka van: a közvetett munkahelyek számának növekedése, a jövedelem-multiplikátorhatás, a láthatatlanexport-hatás és a népességmegtartó erő növekedése (Sütő 2007). Összegezve elmondható, hogy a turizmus és annak hatásai jelentősen javíthatnak a térség gazdasági helyzetén, azonban ennek feltétele az eddig a kistérségre nem igazán jellemző partnerség és gyors reagálás; másrészt valószínűnek látszik, hogy önmagában ez az ágazat nem jelent kiutat a kistérség számára.

A fiatalok térségben tartása. Többször esett szó a kistérség gyenge népességmegtartó erejéről, amely a fiatal diplomás lakosság tekintetében különösen elkeserítő. A kistérség demográfiai szerkezete ugyanakkor magában hordozza a probléma megoldását. Azonban ahhoz, hogy ez megvalósuljon, és minél több helybéli fiatal tudjon a kistérségben elhelyezkedni, a kistérség vezetőinek aktív közbenjárása szükséges. A Ratkó-korszak generációja az utolsó, amelynek tagjai jelentősebb számban telepedtek le itt (a korfán a depressziós hatások, illetve részben az elköltözések miatt nem kiugró a számuk). Adott tehát egy 5–10 éven belül nyugdíjas korúvá váló, többségében diplomás korcsoport, amelynek helyét fokozatosan vehetné át a Sellyei kistérséghez kötődő, most középiskolás vagy egyetemista generáció. A probléma abban rejlik, hogy a kistérség nem tud vonzó jövőképet nyújtani, jelenleg nincsenek megfelelő állások, így a fiatalok máshol képzelik el jövőjüket. Ha a pedagógusok helyzetét tekintjük példának, a megoldás kézenfekvő: a nyugdíjas korba lépő pedagógusok helyére minél több helybéli, diplomás fiatal „igazolása”, akár *diplomázásuk előtti megkereséssel*. Hogy e terv működőképes, arra a legjobb biztosíték talán e pálya telítettsége (ugyanaz mondható el a közgazdaság-tudományi, az orvosi vagy a jogi pályáról is). *A biztos állás, lakás, megfelelő fejlődési lehetőség és perspektíva* nyújtásával hiszem, hogy a térség fiataljainak nagyobb része lenne hajlandó a kistérségben letelepedni. Azt gondolom, hogy a kistérségnek még akkor is megérné ez a plusz befektetés, ha a fiatalok egy része csak ugródeszkeként használná a lehetőséget, s csak néhány évvel hosszabbítaná meg a Sellyei kistérségben eltöltött éveket.

A dolgozat alapjául szolgáló kutatáshoz nyújtott segítségét köszönöm dr. László Gyulának, a Pécsi Tudományegyetem professzorának és dr. Németh Zsoltnak, a KSH Pécsi Igazgatósága igazgatóhelyettesének.

IRODALOM

- A Sellyei kistérség foglalkoztatási paktuma (2007)
- A Sellyei kistérség területfejlesztési koncepciója (2005)
- Bálint Lajos* (2004): Kistérségek egyenlőtlensége a Dél-Dunántúlon. *Területi Statisztika*, 5.
- Ékes Ildikó* (2007): Munkaerő-piaci kilátások. *Statisztikai Szemle*, 4.
- Faluvégi Albert – Fazekas Károly – Nemes Nagy József – Németh Nándor* (2005): A hely és a fej – Munkaerő-piac és regionalitás Magyarországon. MTA KTI, Budapest
- Filó Csilla* (2004): Értékek, értékválasztások. Értékes választások? – Lokális beruházások az emberi erőforrásokba az Ormánságban. *Tudásmenedzsment*, 2.
- Fodor Ágnes* (2007): Tematikus települési együttműködés. *Falu–Város–Régió*, 3.
- Keresztes László Lóránd – Tótsimon Péter* (2007): Változó településrendszer és a közforgalmú közösségi közlekedés fenntartásának kérdései Baranya megyében. *Tér és Társadalom*, 2.
- László Gyula* (1997): Emberi erőforrás-gazdálkodás és munkaerőpiac. *Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs*
- Mundruczó György* (1981): *Alkalmazott regresszió-számítás*. Akadémia Kiadó, Budapest
- Mundruczó György* (1998): *Útmutatás a statisztikai modellezés gyakorlatához* Akadémiai Kiadó, Budapest
- Sütő Attila* (2007): A turizmus területi hatásai. *Falu–Város–Régió*, 4.

Kulcsszavak: Sellyei kistérség, Ormánság, munkaerőpiac, aktivitási ráta, regresszióanalízis.

Resume

In the present paper the author shortly introduces the Sellye subregion and analyses the labour market, then with the aid of a linear regression analysis he examines, which factors have the most significant impact on the labour market of this region, and – in his opinion – on the most typical invariable, the activity rate, and how these factors influence economic life. The author gives a more detailed analysis on those factors of the model, which can be influenced or changed by the subregion (easy accessibility, youth politics, entrepreneurial activity...). In the last part definite proposals are outlined, emphasising the necessity of internal partnership and creation of a new regional and economic development programme, showing the break-out points for raising the subregion's activity rate.